

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם חווה עופר, רמת-גן
תאריך: 18.1.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: הגברת עופר, אני מבקש בהתחלה, כדי להכניס אותנו לנושא של הקליטה, שתספרי על הילדות בדמשק. במה ההורים עסקו, איפה הם חיו? כל מה שכרוך בענין המשפחה.

חווה עופר: אבי היה שען במקצועו ואמא עקרת בית.

ש: שען באותה תקופה אני מבין, בתחילת שנות העשרים או משהו כזה, זה היה מקצוע די ת: זה היה מקצוע מצויין, הוא היה כאן כבר דור שלישי לשענים. האמת שהמעניין בסיפור של המשפחה הזאת הוא שאבא שלי ... רצינו להדליק את האח בחורף. היו מרכיבים את זה בחורף בחדר מסוים, קונים עצים, מסדרים אותם. יום אחד אבא החליט ... שולחן ישן, עתיק, יפרק אותו וישרוף אותו. בתוך הפלטות של השולחן מצאנו פספורט של הסבא של אבי. הם ברחו בזמנו מרוסיה, הגיעו לצפת, היו מחופשים למוסלמים אבל הגיעו לצפת ושם התישבו.

ש: בחברת הקהילה היהודית?

ת: כן. סבא שלו היה תלמיד חכם. היה איזה מקום מרפא, בית כנסת אחד ... בצפת. ירד למרתף ללמוד ולקרוא. כשהוא עלה למעלה לא היה אף אחד. היתה רעידת אדמה, 1837. לא היתה לו משפחה, לא היה לו כלום, נשאר ככה.

ש: הוא ניצל.

ת: משפחה סורית מדמשק אימצה אותו ולקחה אותו לסוריה. ככה זה התחיל.

ש: בן כמה הוא היה?

ת: אנחנו לא יודעים בדיוק אם הוא היה בן 15, 16, 18. אנחנו לא יודעים. זו אחת הנקודות הנעלמות.

ש: נקודה מעניינת.

ת: זה מאוד מעניין.

ש: נכתב על זה משהו, על הענין הקטן הזה?

ת: ...

ש: לא? מה היה שמו דרך אגב?

ת: אליעזר פסח אשכנזי. המכתש הזה מנחושת שראית, כשהוא נישא הוא קיבל את זה בתור

ש: בכניסה אליך הביתה?

ת: כן. זה של האבא של סבי. אתה יכול לראות את זה שזה עשוי ביד כל ה... שלו. אז ככה ... היה מזל שאלה שלקחו אותו היו שענים. ככה התחיל במקצוע הזה שנמשך דור אחרי דור.

ש: אותו סבא שניצל מרעידת האדמה המשיך להיקרא בשם שלו?

ת: בוודאי. זה לא היה אימוץ [מלא].

ש: זאת אומרת שמו היה?

ת: פסח, משפחת פסח.

ש: אליעזר פסח. אז הוא הגיע לדמשק.

ת: הגיע לדמשק. שם התחילה המשפחה, פשוט אין לי מעקב על מה שהיה. אני רק יודעת שסבא היה שען, סבו היה שען וזה שלפניו היה שען. יותר מזה אני לא יודעת. חוץ מזה הוא היה איש מאוד מעניין. יש לי פה התכתבויות מאוד מעניינות. אם זה יעניין אותך אני אתן לך לקרוא. איש מרתק. ציוני מטורף לנושא.

ש: עכשיו את מדברת על האבא?

ת: אבא שלי.

ש: ששמו?

ת: אליהו, אליאס. הוא עסק המון ב"אליאנס". התיידד טוב טוב עם כל הסלחא ושמנה של סוריה.

ש: מתי הוא נולד?

ת: 1900.

ש: הוא התיידד אני מבין אחרי שהוא נישא.

ת: לפני שהוא נישא, אחרי שהוא נישא. התיידד. יש דבר מאוד מעניין. אנחנו לא גרנו, בתקופה ... גרנו בשכונה היהודית, ברובע היהודי. אבי החליט יום אחד שהוא חייב לגור לא ברובע היהודי, כי הוא רוצה להיות מרכז לעלייה לארץ, לחניכים שיבואו מכאן ובחזרה. שיהיה ... שכל אחד ידע בדיוק מיהו מה. בשכונה היהודית ידעו עליך יותר משאתה ידעת על עצמך. הדרך היחידה להיות אנונימי זה להיות במקום שהוא פחות

ש: שסביבך פחות מכרים.

ת: מכרים כן, אבל פחות יודעים מי נכנס ומי יוצא. זה לא כל כך עניינם. ככה גרנו מחוץ לאזור היהודי, בין צרפתים ... בצפון. אני אומרת שזה כמו בתל-אביב. היתה פעילות אינטנסיבית קבועה בבית של אנשים שבאו והלכו והביאו פספורטים שיעזור להם לעבור, ש... להם את זה, את ההוא.

ש: לאו דוקא יהודים?

ת: יהודים כולם. ... יהודים בלבד ...

ש: השאלה שלי היא שלא כולם דמשקאים.

ת: כולם דמשקאים. בזמן המלחמה, מלחמת העולם השנייה, הצליחו להבריח אני לא יודעת מאיפה, מפולניה או לא יודעת ... עברו דרך, אין לי מושג מאיפה, אבל הם נחתו אצלנו בבית, בדירה שלנו, מספר אנשים שחיים היום בארץ ושמותיהם אינם ידועים לי. אמא יודעת. איכשהוא הוא הבריח אותם לארץ. זה היה ממש מין

ש: מין עיסוק רשמי?

ת: אני לא יודעת אם רשמי. זה היה אז, אני זוכרת שברוב ילדותי זה היה. אבא היה עסוק בזה. נסעו לארץ, חזרו לארץ, הלכו לסוכנות, הביאו מהסוכנות. לא היה משהו

ש: היה לו מינוי רשמי מהסוכנות?

ת: לא. לא היה לו מינוי רשמי אבל הוא היה הכתובת שלהם. אני זוכרת ששרת היה אצלנו בבית וכל מיני

...

ש: הגברת בן-צבי?

ת: הגברת בן-צבי גרה אצל הדודה של אמא שלי. בורלא היה, לימד אותנו. היה לנו גם את היתה תקופה מאוד קסומה, עכשיו כשאנחנו מדברים על זה, זה משהו לא כל כך, נשמע כמו סיפור אגדה. אבל זה היה. בזנב של זה אני זוכרת, בכל זאת הייתי ילדה.

ש: את נולדת ב-?

ת: 32'. הגעתי לארץ ב-45', כך שגדולה במיוחד לא הייתי כשהגעתי הנה. כל הזכרונות ילדות שלי, החיים היו יפים, נחמדים, נעימים, טובים. בזמן המהפכה בדמשק ב-44' כשהצרפתים גורשו, התחלנו להרגיש קצת יותר מדי ... ערבית. אסור היה להגיד סנדוויץ', אסור היה להגיד הלו בטלפון. התחילה להיות

ש: למה הלו היה אסור?

ת: לא יודעת. רצו, לאומנות קיצונית התחילה להיות.

ש: הלו זה גם בשפה הערבית, אז מה אמרו במקום?

ת: לא יודעת. אני לא זוכרת. היו בדיחות על הנושא הזה. התחלנו להרגיש, עם כל השכנים שלנו שהיו צרפתים ואינם. התחילו להגיע בדואים עם שלוש ארבע נשים. עשירים, מצב טוב, אבל בכל זאת לא. ואז הוריי שלחו אותנו הנה לארץ.

ש: תיכף נגיע להגעה ארצה. מה עם האמא, מאיזו משפחה היא?

ת: אמא ממשפחה ס"ט

ש: ספרדייה טהורה. זאת אומרת המקור הוא באמת ספרד?

ת: מספרד. אני לא יודעת מתי הם הגיעו.

ש: מה שם משפחתה?

ת: משפחתה היתה לוי-ג'עג'עתי-ארוגוואנו. מה שאתה רוצה, תבחר.

ש: אבל ג'עג'עתי זה היה השם המקומי?

ת: הכינוי השגור. בית לוי.

ש: ולוי?

ת: לוי זה, אם תשאל אותי אני לא אדע לענות.

ש: בכל אופן הם היו ג'עג'עתי-לוי.

ת: כן. לוי ... נשאר ג'עג'עתי. אביה של אמא היה, אני לא יודעת במה הוא עסק, אין לי מושג. הוא היה מאוד חולה. היא נשאה בעול המשפחה בגיל צעיר מאוד. זה מה שידוע לי עליו, שהוא אהב מוסיקה, שהוא ידע לחבר שירים ולנגן בעוד ... משהו כזה חברתי. אבל מה היה המקצוע שלו ממש [לא יודעת].

ש: אוקיי. אז אתם חיים שם, בסך הכל ברמה כלכלית ברווחה יחסית.

ת: ברווחה, כן. לא עשירים אבל ... ככה בסדר.

ש: סיפרת לי שבבית היו קשרים עם אישים ארצישראלים. ציננות, עברית וכולי.

ת: עברית לא. הם ידעו

ש: חינוך עברי?

ת: לא. אנחנו הלכנו למיסיון ... מיסיון לא דתי, צרפתי. חילוני. אבל זה היה השם של בית הספר. בתחילה כשגרנו בשכונה היהודית אז אחי ואחותי הלכו ... ל"אליאנס". כשעברנו הלכנו למיסיון.

ש: מכאן אני מסיק שהייתם בבית, מבחינת ילדים, שתי בנות ובן אחד אמצעי?

ת: לא, להפך. בן, בת ועוד בת. אחי כבר איננו, נפטר בגיל 51. אחותי שתחייה בחיפה ... הגענו לארץ, הם הגיעו לאשדות יעקב ואני הגעתי לאפיקים.

ש: רגע, תיכף נגיע לענין הזה.

ת: אתה עוד בדמשק.

ש: אני בדמשק עדיין. מה פתאום מחליטים ההורים או אתם, אני לא יודע, תיכף נשמע ממך, להגיע ארצה?

ת: בדיוק מהסיבה הזאת, שהתחילה להיות לאומנות גדולה מדי מצד אחד בדמשק ובסוריה בכלל, בארצות ערב. אחרי שהצרפתים עזבו זה התחיל להיות יותר מדי לאומני. חוץ מזה התבגרנו. אמא די דאגה שאנחנו שתי בנות במקום כזה שיש סביבה לא יהודית. הלכנו לבית הספר לא יהודי. שכנים שלנו לא יהודים. חברים טובים, ידידים טובים. זה לא ... חוץ מזה מישהו הלשין על אבא בשלב מסוים שהוא מעביר אנשים ונשק לארץ. האדמה התחילה לבעור. אז קודם כל שלחו אותנו. אמרו לחברים שלנו שאנחנו הולכים ללמוד בלבנון, בביירות, בפנימיות. ... שנסענו.

ש: איך אבא ארגן את זה?

ת: היתה לו תכנית.

ש: היו לו קשרים עם אנשים, מבריחים? איך הוא עשה את זה?

ת: היו לו קשרים מצויינים עם אישים. אני אתן לך אחר כך לקרוא אז תוכל להבין.

ש: אני שואל לגבי איך העבירו אתכם פיזית.

ת: אותנו? הסוכנות.

ש: את עלית ארצה בדרכון?

ת: אני באתי ברגל לארץ.

ש: העפלת, מה שנקרא.

ת: כן. פעם ראשונה באנו לארץ לשפייה כשהייתי בת ... ב-44' כשהתחילו כל הענינים. היינו בשפייה איזה חודשיים, שלושה. אמא שלי לא היתה מבסוטה מזה שפתאום לקחו לה את הילדים מהבית והיא החזירה אותנו. כעבור שנה ...

ש: רגע, את קופצת מהר מדי. את אומרת שבגיל 12 את שלושתכם העבירו לשפייה?

ת: כן.

ש: באיזו שנה זה היה?

ת: ב-43' נדמה לי. ... בת 12 הייתי ב-42', משהו כזה.

ש: ב-42', 43'?

ת: כן.

ש: אז שתי אחיות הועברתן לשפייה?

ת: כן.

ש: מה עשיתן בשפייה?

ת: זה היה קיץ, יולי-אוגוסט. הצטרפנו לעליית נוער שהגיעה מדמשק לשפייה. הם נשארנו ואנחנו חזרנו. אחר כך הם היו באפיקים והיו בפלמ"ח. יוסף ... אם שמעת עליו היה אחד מהחבורה הזאת.

ש: אני מבין שההורים ידעו בדיוק לאן אתן מגיעות?

ת: בוודאי.

ש: נאמר להם מראש שאתן מגיעות לשפייה?

ת: כן.

ש: כדי להתחנך שם בקיץ או לעבור את תקופת הקיץ?

ת: לא. אמא שלי היתה בארץ בענייני סוכנות כמובן. אבא שלי החליט על דעת עצמו לשלוח את הבנות.

ש: אז גם אמא שלך היתה פעילה בענייני סוכנות?

ת: בוודאי. הם עבדו ביחד בזוג, כיוון שהיא היתה קצרנית שלו. ... עבדה יוצא מן הכלל. היתה מאוד מבוקשת. עזרה לו המון. היו צריכים כל פעם להעתיק מסמכים. לא היה צילום ולא היתה דרך ולא ... הם עבדו בתור ... לארץ באו אצלנו בסוריה.

ש: באמצעות? הם היו ממונים על ידי הסוכנות?

ת: ממונים, התבקשו. לא היה שום דבר רשמי. בני אדם עשו אז דברים כיוון שהיה צריך לעשות את זה. ככה זה נעשה. היא היתה מאוד מאוד ביחד [איתו].

ש: דרך אגב, ציינת לי את שמה?

ת: נור.

ש: זו אותה נור שאני דורש בשלומה כבר כמה פעמים.

ת: תאמין לי שכדאי לשמוע אותה. היא אישיות בלתי-רגילה. אשה גם חכמה, גם יפה וגם ... עם הראש בינתיים.

ש: בסדר. מאה אחוז. אז שולחים אתכם לשפייה, הייתם שם בקיץ, אמא מגיעה לשם ורואה? לא מוצא חן בעיניה?

ת: לא, היא רואה שאין ילדות, אז היא שלחה את אבא שיביא אותנו חזרה.

ש: אתן הייתן שתי הבנות היחידות בכל הקבוצה?

ת: כן.

ש: מה היה גודל הקבוצה?

ת: היו איזה עשרים, עשרים וחמישה ילדים.

ש: איפה הייתם שם?

ת: בפנימיה. באותה פנימיה.

ש: יחד עם הילדים הארצישראלים שהתחנכו שם?

ת: לא. זאת היתה קבוצה דמשקאית שעלתה לארץ לשפייה. עשו לנו בית ספר ולימדו אותנו עברית ועבדנו בחקלאות. מה שהיו עושים פעם ...

ש: במסגרת עליית הנוער?

ת: כן.

ש: השתכנתן באותם מבנים שכל הארצישראלים השתכנו?

ת: כן.

ש: זאת אומרת הייתן חלק או שהייתן קבוצה נפרדת?

ת: קבוצה נפרדת. זו היתה חברה נפרדת. אני לא זוכרת ...

ש: לא זוכרת איפה גרתן?

ת: תראה הייתי חודשיים, אני לא יכולה לזכור.

ש: בסדר. אני שואל, אני מנסה.

ת: אתה בסדר, אבל אני, הזכרון שלי הוא לא

ש: הבנתי. אז הייתם שם קבוצה של עשרים דמשקאים. מה היו הגילאים שם, פחות או יותר?

ת: אני הייתי אני חושבת הכי צעירה. [הגילאים היו] בין 12 ל-15.

ש: ואתן הייתן הבנות היחידות?

ת: לא. היינו הבנות היחידות של ... היו שם בנות ובנים והכל.

ש: אז כן היו בנים ובנות?

ת: כן. היתה קבוצה מעורבת. אני זוכרת את ... שהעירו אותנו בבוקר ברמקול עם מוסיקה.

ש: מה זאת אומרת?

ת: ישנו בחדרים, ובבוקר לא באו להגיד בוקר טוב או צלצלו או ... היו רמקולים בפינה של הפרוזדור

עם מוסיקה.

ש: ככה התעוררתם? שיטה נחמדה.

ת: ... צליל מאוד מעניין, מאוד ...

ש: ואחרי חודשיים אבא מגיע ומה היתה דעתך על הענין הזה?

ת: מאוד לא שמחתי. בוודאי שלא. היינו פחות או יותר מעורים בקבוצה ובחברה ...

ש: לפני שאת חוזרת הביתה, אמרת לי שלמדתם שם.

ת: ניסו ללמד אותנו עברית.

ש: רק עברית?

ת: בית ספר. זה היה בית ספר לכל דבר. לקחו ילדים מכל מיני רמות. היו גם כאלה שלא ידעו קרוא

וכתוב. היו כאלה שלמדו כמוני. ניסו קודם כל ללמד עברית.

ש: אז עברית זה היה המקצוע היחידי שלמדתן שם? זה היה מין אולפן כזה?

ת: כן.

ש: רק עברית?

ת: זה מה שאני זוכרת, את העברית. מה עוד למדו ואם אחרי זה המשיכו ללמוד? זה הרי היה בית ספר,

בית ספר פנימיה. מאחר ואני עזבתי אני לא יודעת מה קרה אחר כך.

ש: באותם חודשיים יצאתם גם לעבוד במשק?

ת: בוודאי. היינו לומדים חצי יום ועובדים חצי יום. זה היה מין

ש: וזה מאוד מצא חן בעיניך?

ת: מאוד.

ש: את זוכרת איזה מורה, מדריך?

ת: לא.

ש: אוקיי. אז אבא מגיע, נניח זה היה ביולי את אומרת?

ת: יולי, אוגוסט היינו. בספטמבר כבר חזרנו בחזרה ...

ש: ספטמבר '43?

ת: ב-43 חזרנו לבית הספר.

ש: שלכם בדמשק, הבנתי. מה קורה לאחר מכן?

ת: בשנת '43 או משהו כזה אבא בא ואמר לנו, קודם כל השכן שלנו, החבר הכי טוב של אבא, היה מפקד

המשטרה והצבא. היינו שכנים. רפיק בק אל-עדמה. הוא היה שכן ...

ש: הוא היה נוצרי?

ת: לא, היה מוסלמי. אדם מקסים, אישיות בלתי רגילה, ישרה, הגונה.

ש: לא שגרת.

ת: לא שגרת. היה לו תפקיד יוצא מהכלל ... היינו שכנים, בית ליד בית וידידות גדולה מאוד בינינו ובין

הילדים. היו לו שני ילדים יותר גדולים מנשואים קודמים של האחות של אשתו שנפטרה. הם היו אנטי,

בכלל לא מתאימים למשפחה. פה יכולנו להבחין בתור ילדים בשוני, במגוון של בני האדם ... באותה

משפחה. יום אחד היינו צריכים לשים רדיו שישדר מסוריה, מדמשק, לכאן.

ש: זאת אומרת אצלכם בבית היתה תחנת שידור?

ת: אצלנו בבית היתה תחנת שידור.

ש: ששידרה לאן?

ת: שידרה לכאן, לארץ.

ש: למי?

ת: לאנגלים ולסוכנות. הם היו ביחד.

ש: תקופת השיתוף מה שנקרא.

ת: בדיוק.

ש: מי היה אצלכם אז השדרן, המשדר?

ת: אמרו לי את השם שלו, אני לא זוכרת. אני יכולה ...

ש: יהודה אולי?

ת: יכול להיות, אני לא יודעת. אני מתתי לראות אותו, לפגוש אותו. אני רק זוכרת שאמרו לנו – לחדר

הזה אסור לכם להיכנס. אוי ואבוי לכם אם תיכנסו. אז כמובן שנכנסנו והצצנו לראות מי זה ומה זה, אבל

ילדים יודעים לשמור סוד יותר מכל מבוגר בעולם.

ש: הם גם לא נשאלים בדרך כלל. לא חוקרים אותם בדרך כלל.

ת: ודאי. אבל מפטפטים. מבוגרים אם יש להם משהו מפטפטים. ילדים לא. באמת שלא. היה כל כך ברור לנו שזה בל יעבור.

ש: סודי בהחלט.

ת: זה מסוכן וסודי. מזל באמת שלא ... אבל השכן שלנו, אבא שלי היה צריך לשים אנטנה, הוא שמ את זה על האנטנה של ...

ש: של מפקד המשטרה.

ת: ... והוא עשה את זה.

ש: אבא שלך התקין את האנטנה או הטכנאי

ת: לא, אבא שלי. הטכנאי, מה פתאום? ... אנטנה לעצמו ...

ש: מה היה התירוץ?

ת: שום תירוץ. אצלו זה היה גבוה מספיק.

ש: אבל מה התירוץ שהוא תולה שם אנטנה?

ת: רדיו ...

ש: אה, לרדיו שלו בבית. הבנתי. נחמד מאוד. אז מהבית שלכם שידרו ארצה. למי בארץ?

ת: אני באמת לא יודעת בדיוק. אני חושבת או למשטר הבריטי, או לסוכנות או לשניהם ביחד. לא יודעת.

ש: בכל אופן האנגלים היו מודעים לקיום התחנה.

ת: בטח. לא רק זה, הם כל הזמן עזרו לאבא להגיע להנה, עם laissez-passer. הוא לא תמיד ... בשלב מסוים רצו לעצור אותו, לעצור את הנסיעות שלו לארץ. לא לתת לו ויזה כל פעם. אז הוא ... לפה ומפה

לקחו ... האנגלים. זאת אומרת זה היה שיתוף פעולה הדוק. זהו, מה אני אגיד לך, מה עוד יש לספר?

ש: אז אני מבין שאתם חיים שם. מה אחרי שחזרתם משפייה?

ת: למדנו עוד שנה בבית הספר. עושים הכל. מתחיל להיות לא נוח. פחות ופחות נוח. זה היה גם ... וגם היה משטר וישי.

ש: בשלב מסוים, לפני זה.

ת: כן. אז היה די לא נעים. בגלל זה עלינו לארץ. באנו ללבנון.

ש: יצאתם ... לא היתה בעיה לעבור ללבנון?

ת: לא, לביירות לא היתה בעיה. מביירות לקחו אותנו לבית ספר יהודי בערב.

ש: הכל היה ארגון של?

ת: הסוכנות.

ש: את מתכוונת למוסד לעליה ב'?

ת: איך שתקרא לזה, כן.

ש: היו שליחים? היו מבריחים?

ת: היו שליחים, בהחלט. הכל היה מאורגן.

ש: הייתם צריכים לחצות את הגבול שלא ברשיון?

ת: חצינו את הגבול, נכון.

ש: התגנבתם.

ת: כן.

ש: זה היה מאורגן.

ת: היה אור זרקורים וקפצנו ושכבנו. כל הסיפור.

ש: תיכף נשמע על זה אבל מה שחשוב להבין זה שההעברה שלכם

ת: מאורגנת.

ש: היתה מאורגנת על ידי המוסדות בארץ.

ת: כן, בהחלט. יאיר חילו נדמה לי היה.

ש: יאיר חילו היה זה שהעביר אותך?

ת: אחד מהם.

ש: אחד מאלה שהעביר אותך?

ת: כן.

ש: נשאלת השאלה אם לאבא היו קשרים כל כך יפים עם האנגלים בארץ, למה לא קיבלתם מה שנקרא אישור, סרטיפיקט נורמלי? הייתם עוברים בראש הנקרה עם דרכונים.

ת: אני לא יכולה להשיב לך על זה משום שאולי בגלל זה הוא לא רצה שאנחנו נבוא. אנחנו סיפרנו לכולם שאנחנו נוסעים ללבנון.

ש: גם לאבא? אבא ידע?

ת: בוודאי. בסוריה כל מי שהיה צריך לדעת [ידע] שנסענו ללבנון לפנימיה. מה הלאה, מה קורה פה, אני ממש לא [יודעת]. אני יכולה לספר רק את העובדות. למה [זה קרה]? לא יודעת.

ש: מתי עברתם בפעם השנייה? אני מבין שהפעם כולם, כל שלושת הילדים?

ת: כן. '45.

ש: זוכרת תאריך אולי? חודש?

ת: למנחם יש במחברת שלו.

ש: אם אצל מנחם אז גם לי יש.

ת: אני מופיעה בשורה האחרונה במחברת, ברשימה של כל אלה שעלו.

ש: בסדר. אז שלושת האחים, אתם עוברים, מה אתה עושים כאן בארץ? לאן אתם מגיעים?

ת: אנחנו מגיעים לאיילת השחר.

ש: איפה חציתם?

ת: מלבנון? אני לא יודעת. אני חושבת אולי כפר גלעדי, אבל אני לא יודעת. אני זוכרת שהגענו לאיילת השחר. אה, אני יודעת, חנוכה '45.

ש: חנוכה '45, אוקיי. אני מבין שנסעתם קצת, הגעתם לאיזה שהוא מקום, ירדתם והלכתם ברגל.

ת: הלכנו ברגל, ישנו בלילה באיזה שהוא מקום, איזה צריף. קצת לפנות בוקר יצאנו ועברנו את המשך הזה בין ערביים ...

ש: ערביים של היום או של הלילה למחרת?

ת: לא, בבוקר. לפנות בוקר. לא בין ערביים. הגענו לאיילת השחר. שם קיבלו אותנו, נתנו לנו תה, נתנו לנו בגדים להחליף. יצאנו באוטובוסים

ש: רגע, לפני זה – עברתם איזה תהליך של רישום, לקחו מכם שמות, מאיפה באתם, לאיזו משפחה?

ת: ... אני לא יודעת. לא זוכרת. אני זוכרת ... מה שאחרים עשו, אני לא יודעת.

ש: אז החליפו לכם בגדים?

ת: נתנו לנו בגדים, שמו אותנו באוטובוסים ואמרו לנו לא לדבר.

ש: אוטובוסים רגילים? של אגד או מה שהיה אז.

ת: רגילים. לא לדבר ולא לפתוח את הפה כדי שלא יבואו ויעלו משטרה לבדוק וזה, זאת אומרת המשטרה

האנגלית, אנחנו שותקים. אפילו לא להזדהות. ככה הגענו לחיפה לאיפה שכל העולים הגיעו בזמנו. אני לא

מצליחה להיזכר. אחותי גרה לא רחוק משם, אני לא זוכרת.

ש: מה זה היה שם?

ת: מחנה קליטה של עולים שבאו מכל מיני מקומות.

ש: שער עלייה?

ת: שער עלייה, בדיוק.

ש: מה היה שם בשער העלייה?

ת: בשער העלייה זו היתה בשבילנו חגיגה. זה נראה לנו כמו פיקניק, אתה מבין? לא ראינו את הטררגדיה

שבזה, את הפחד.

ש: מה היה גודל הקבוצה שהגעתם ביחד?

ת: אנחנו הגענו בקבוצה לא גדולה. כמה מבוגרים וכמה ילדים וכל ילד היה ממונה על מבוגר לעזור לו

לרדת ולעלות בבוץ ובאבנים. היינו ממש ...

ש: ואת היית בת 14 לפי החישוב שלי, נכון?

ת: פחות.

ש: פחות אפילו. 13, 14.

ת: משהו כזה. ... פטנט חדש שצריך לעמוד בתור, לקחת שמיכות, לעמוד בתור לאכול. זה היה בידור.

ש: את מדברת על שער העלייה?

ת: כן.

ש: דרך אגב, את זוכרת בדיוק איפה היה ממוקם המחנה הזה?

ת: בכניסה לחיפה ...

ש: בכניסה הדרומית לחיפה?

ת: איפה שגם עכשיו קוראים לזה שער עלייה.

ש: איפה שהבנינים החדשים והגבוהים.

ת: ממול. זה לא היה מצד הים, זה היה מצד ...

ש: זה מה שאני אומר. שכונת המגורים. טוב, לא חשוב. בכניסה לחיפה יש עוגן גדול.

ת: שם אחותי גרה למעלה.

ש: אז שם?

ת: קצת לפני זה.

ש: קצת לפני זה, אוקיי.

ת: קצת לפני זה לפי זכרוני. ואז מנחם לוזיה הופיע.

ש: אני רק רוצה להבין, בשער עלייה נתנו לכם אהלים?

ת: כן.

ש: גרתם באהלים?

ת: כן. אהלים, צריפים. אני לא יודעת. תאמין לי אני כל כך לא

ש: את כבר לא זוכרת, הבנתי.

ת: לא זוכרת וגם לא היה עקרוני בכלל. זה היה מין

ש: רק להבין את התנאים. היו עוד ... סורים, דמשקאים?

ת: הקבוצה שהגענו איתם, גם אותם לא הכרתי חוץ מאשר בנסיעה, כי לא היינו "מאותו הכפר", בוא

נגיד.

ש: בשער עלייה עוד ... מביאים לכם פקידי סוכנות, מקבלים תעודות עולה או משהו?

ת: אני לא יודעת. לא זוכרת. ממש לא זוכרת. אני רק זוכרת שהגענו לשם, אחרי שלושה ימים או פחות

אפילו הגיע מנחם והוציא אותנו משם.

ש: מה זאת אומרת מוציא אתכם משם?

ת: הוא לקח אותנו משם אליו לאפיקים. משם אנחנו ...

ש: מי שם היה ממונה עליכם? הרי הייתם שייכים למישהו.

ת: מנחם היה מאלה שעסקו בעלייה אז תשאל אותו אם תגיע אליו.

ש: אז אני מבין שהוא לוקח את כל הקבוצה?

ת: לא, רק אותנו, שלושתנו. אשתו של מנחם היא אחות של אבא, אז אנחנו משפחה. הוא קודם כל בא

להוציא את המשפחה של אשתו, את הילדים של אחיה, שלא יהיו עם כל ההמון הזה, זה הכל.

ש: איך הוא ידע שאתם שם?

ת: הוא ידע ...

ש: אז הוא מסיע אתכם לאפיקים. ברכב של המשק?

ת: לא זוכרת.

ש: מגיעים לאפיקים. מה קורה באפיקים?

ת: באפיקים אחי ואחותי מצטרפים לחברת נוער באשדות [יעקב]. לא מיד, כעבור כמה ימים. רצו גם אותי

לצטרף לשם. הדודה שלי בשום אופן לא היתה מוכנה.

ש: את מדברת על שושנה פסח? אשתו של מנחם לא מוכנה? רק לפני זה, מה שמות האח והאחות שלך?

ת: אח שלי נתן פסח ז"ל ואחותי לאה. לאה ונתן הצטרפו לחברת נוער באשדות שהיתה אז שלמה ולא

מחולקת.

ש: למה לא השאירו אותם באפיקים?

ת: זו שאלה.

ש: את יודעת בטח את התשובה.

ת: לא, אין לי מושג. לא היתה כנראה קבוצה באותו זמן.

ש: לא היתה קבוצה באפיקים? לא היה מקום?

ת: לא היה מקום. גם אותי לא רצו לקבל באפיקים.

ש: תיכף נגיע אליך. בכל אופן הם עוברים לאשדות יעקב.

ת: כן, לחברת נוער סורית.

ש: יחד עם בעבור גמליאל?

ת: כן. עם המון חבר'ה שאני לא זוכרת. עם ... אבל אחותי יודעת יותר טוב.

ש: אז הם עוברים לאשדות יעקב, לחברת הנוער שם. משהו על חברת הנוער את זוכרת?

ת: לא.

ש: אוקיי, אז הם חיים שם.

ת: עובדים, לומדים. חברת נוער רגילה.

ש: דרך אגב, הם נשארו שם?

ת: לא.

ש: אחרי כמה שנים הם עוזבים?

ת: מעבירים אותם, הם עברו למקום אחר. אני לא יודעת, החבר'ה האלה היו מין "פקק" כשהיו צריכים ידיים עובדות, היו לוקחים אותם.

ש: לאן מעבירים אותם באמת?

ת: לא יודעת, לא זוכרת. בשלב מסויים אחי, אחותי ואני, כעבור שנה וחצי שנתיים, הגענו חזרה לתל-אביב. הם המשיכו במסלול לפלמ"ח ...

ש: אבל לא במסגרת הקיבוץ?

ת: במסגרת איזה שהוא קיבוץ, בוודאי.

ש: הם היו עדיין בקיבוץ?

ת: כן, אבל אני לא יודעת איזה קיבוץ ואני לא יודעת איך ומה. כולם היו בפלמ"ח.

ש: העניין הזה קצת מוזר לי כי האחים שלך נמצאים באשדות יעקב והם חיים שם תקופה מסויימת, שנה שנתיים או פחות, ומעבירים אותם לקיבוץ אחר שדרש והיה צריך ידיים עובדות.

ת: לא. כשהעבירו אותם הם כבר לא היו שם.

ש: אה, כשהעבירו את הקבוצה שלהם?

ת: כן. הם כבר לא היו ... לכן היו צריכים ... רמת הכובש.

ש: הם עברו לרמת הכובש?

ת: כן.

ש: כמה זמן הם היו שם פחות או יותר?

ת: לא זוכרת.

ש: בסדר. בואי נתרכז בך. את נשארתי אצל משפחת לוזיה. הדודה שלך שושנה פסח לא מוכנה שתעברי?
 ת: לא מוכנה שאני אעבור. היא החליטה שאני צריכה להשלים בית ספר. אני צעירה מדי להיות בחברת
 נוער ואני צריכה ללמוד עדיין.

ש: עובדתית באמת היית צעירה מדי?

ת: כן. צעירה מדי מאחי ואחותי. הם היו מבוגרים ממני בשנתיים, שלוש.

ש: מה היא רצתה? שתלמדי בבית ספר?

ת: בבית ספר רגיל. רגיל כמו כולם.

ש: רגיל ותחזרי לאן? איפה תשתכני? חברת ילדים, לא?

ת: היא רצתה שהקיבוץ יאמץ אותי מכל הבחינות. כלכלית, חינוכית, הכל.

ש: אוקיי, אבל גם ילדים באותה תקופה חיו בחברת ילדים או בחברת נוער.

ת: נכון. אז אני באמת אחרי מאמצים רבים שלה ... את הסיפור הזה, לא רצו לקבל אותי בשום אופן.

אמרו שאין להם תקציב. אז היא קמה ושאלה – חברים, תגידו לי, אם הבת שלי שנפטרה וטבעה בבריכה

היתה בחיים, היה לה מקום והיה לה תקציב? אמרו לה – כן. אמרה – אז זאת במקומה. וקיבלו אותי.

ש: הסכימו לקבל.

ת: בטח, אי אפשר להתנגד לדבר כזה. ... התקבלתי לחברת הנוער, הייתי עם ילדי הקיבוץ. גרתי איתם,

הלכתי ללמוד איתם, חזרתי איתם, אכלתי הרבה מרורים. היה קשה מאוד מבחינה מסוימת. היו באים כל

... – תגיד, לא קשה לך, לא כואב לך הגרון כשאת מדברת עם ח' ו-ע'?

ש: הילדים שם [אמרו את זה]?

ת: כן. דברים כאלה. סך הכל קיבלו אותי יפה מאוד, שורה תחתונה. אבל המעבר היה קשה.

ש: היה קשה לך מבחינת התאקלמות והסתגלות לחיים שם.

ת: כן. הם היו ילדים. ילדי שמנת. אני ידעתי כבר משהו שונה. בכל אופן המעבר הוא דרסטי מאוד. אני

נכנסת לכיתה, ילדים יושבים עם מכנסיים קצרים, יחפים, יושבים ככה, זורקים ניירות. תבין, אני באה

ממשטר צרפתי, הכל בדיוק. אז זה די הכניס אותי להלם. אבל הסתגלתי מהר. למשל היתה לי חברה

שאמרה לי יום אחד ... שקרנית ... אני שבוע בכיתי. תבין, זו היתה התנגשות התרבויות שהיתה. אף

אחד לא יודע כמה שזה קשה. בשלבים הכי טובים של הקליטה הכי טובה, ועדיין יש פער ויש שוני, אני

חושבת שעד היום.

ש: היו גם תגובות ביחס לעובדה שאת הגעת מסוריה?

ת: בוודאי.

ש: במה זה התבטא?

ת: ... ללמוד כדי שאוכל ללכת לבית ספר עם כולם. ... המחנכת של הקבוצה שלי באפיקים, תחיה, ונעמי

ברונסמן, שתי נשים מקסימות. אחת לימדה אותי חשבון והשניה לימדה אותי עברית.

ש: את כל הכיתה?

ת: לא. אישית. באופן אישי כאילו מורה פרטית. אני הייתי מצטרפת אליהן, עוזרת להן לנקות את החדרים שלנו ולסדר מיטות, ובתמורה הן לימדו אותי כדי שזה לא יהיה שסתם נותנים לי. אז הייתי נותנת איזו תמורה. הייתי עוזרת להן והן היו עוזרות לי.

ש: זה היה תנאי של הקיבוץ?

ת: כן, זה היה תנאי של הקיבוץ, בהחלט. זו היתה הדרך שלהם ללמד אותי, להביא אותי שאני אגיע לבית הספר.

ש: תמורת העבודה שלך הם היו מוכנים להשקיע בך, לתת לך שעורים פרטיים. הבנתי.

ת: יום אחד תחיה נותנת לי להחליף ציפיות לכריות. אני כמו ילדה מאוד מפונקת שמה ציפית על ציפית ואומרת – מה, אני אוציא את הראשונה? לא אמרו לי כלום. למחרת במקלחת שמעתי שתי חברות. [אחת אמרה –] תארי לך מה היא עשתה עם הציפיות, היא עשתה את זה. אז היא אמרה לה – מה את רוצה? מאיפה היא באה? היא באה מסוריה, מה את רוצה?
ש: כן.

ת: אני שמעתי את זה, תאר לך.

ש: אז על הרקע הזה שלך, היותך שונה, באה מארץ ערבית, גם לענין הזה היו לגלוגים?

ת: כן. הציקו לי על השפה איך אני מדברת, מה ששמעתי. אבל זה דוקא הכניס אותי לאמביציה. אמרתי – ואללה, אני אראה לכם. תוך חודשיים כולם באו ... איך כותבים.

ש: איך כותבים מה?

ת: כל דבר שלא ידעו. אם זה ח' או כ', ע' או א'.

ש: בעברית?

ת: כן. אני החלטתי שאני אראה להם מי בא מאיפה. זה היה יכול לעשות בדיוק את ההפך. זה פשוט נהיה יותר הגרלה, מזל. אבל הרבה לא הציקו לי. סך הכל הייתי מקובלת בחברה והיינו בסדר. היה בסדר. לא היו שום בעיות. המורים בתחילה לא רצו לקבל אותי לבית הספר בדגניה א'. הילדים למדו בדגניה א'.

ש: זה היה בית ספר אזורי?

ת: כן.

ש: למה הם לא רצו לקבל אותך?

ת: אני יודעת, דעות קדומות. ... היו מאה אחוז "מאוכזבים" לטובה.

ש: אני מבין שקודם למדת במסגרת הקיבוץ, נכון? אותם שעורים פרטיים?

ת: לא, רק שעורים פרטיים, עד שהגעתי למצב כזה שיכולתי ללכת ולשבת בכתה ולכתוב ולהיות

ש: להשתלב בחברת ילדים רגילה בבית ספר רגיל. אז קיבלת שעורים פרטיים שתמורתם היית צריכה לעבוד קצת במשק, הבנתי. אני מבין שהבית המאמץ שלך היה הבית של מנחם לוזיה.

ת: הייתי כמו הבת שלהם. יום יום שושנה או מנחם ישבו איתי חצי שעה לקרוא בקול רם, גם אם הם זחלו על הרצפה מרוב עייפות או לא. יום יום חצי שעה. זה פשוט, אני חושבת ...

ש: כן, אני רואה את זה גם לפי הכתובים, שהם היו אנשים מיוחדים.

- ת: ממש בכלל, ההרגשה של האדם הישראלי שהגיע לארץ, שהוא צריך לתת לסביבה, לא צריך לקחת אלא לתת כמה שיותר כדי שיהיה יותר כי העתיד הוא לפנינו. איפה זה היום?
- ש: כן. אז היית כמו הבת שלהם ויצאת ללמוד.
- ת: יותר מדי הייתי כמו הבת שלהם. היו פותחים לי את המכתבים זה היה מוציא אותי מהכלים.
- ש: היית מקבלת מכתבים מהבית?
- ת: מהוריי.
- ש: ... לפתוח מכתבים?
- ת: הם החליטו שהם צריכים לפתוח את המכתבים ששלחתי או ... קיבלתי.
- ש: וזה הרגיז אותך.
- ת: מה זה הרגיז אותי. הגשתי שפולשים לי לפרטיות.
- ש: מי פתח לך את המכתבים?
- ת: אני לא ידעתי אם זה מנחם אבל אני מתארת לי שזה מנחם. מתאים לו יותר.
- ש: אבל השתלבת שם עם החבר'ה, נכון?
- ת: מאה אחוז.
- ש: מי היו החברים שלך שם באופן מיוחד?
- ת: מהכיתה שלי.
- ש: אני שואל בהקשר של הילדים של מנחם ושושנה.
- ת: הם היו קטנים ממני. אלי, הילד הגדול, היה שבע שנים צעיר ממני. אני הייתי כמו אחותו הגדולה. הייתי לוקחת להשכיב אותו.
- ש: אוקיי. את יודעת שהיו שם עוד לפחות שתי משפחות סוריות?
- ת: כן, בוודאי.
- ש: שם הרגשת יותר קרבה?
- ת: לא, שום דבר. ידעתי שהם סורים.
- ש: לא ניגשת אליהם?
- ת: לא במיוחד. כמו לכולם. זה היה בהחלט, היום יש לנו יחס יותר מיוחד. היום כשאני מגיעה לאפיקים אני רואה את יוסף חלאק, אז יש לי איזו פינה חמה. או השני שעכשיו יש לו בעיות עם הרגל. היום התחילו זכרונות משותפים למשפחה. אבל אז זה היה כמו כל אחד אחר. וברור שגם להם היה קשה להשתלב שם.
- ש: את יודעת את זה בברור?
- ת: כן.
- ש: איך את יודעת?
- ת: מנחם סיפר.
- ש: מה הוא סיפר?
- ת: [בקיצור אמרו -] מה פתאום נקבל את הסורים, הרי הם לא יודעים כלום, הם לא יודעים עברית.

ש: כן.

ת: מסתבר שבסוף הם ידעו עברית יותר טוב מהם.

ש: האחרים בקיבוץ אמרו את זה למנחם ואת זה הוא סיפר לך?

ת: כן. כשמנחם ושושנה רצו להתקבל לקיבוץ לא רצו לקבל אותם בגלל שמה פתאום, הם לא יודעים עברית. בסוף הסתבר שהם ידעו יותר טוב ...

ש: אז את אומרת שאת התחנכת בבית הספר האזורי.

ת: כן. ז', ח'. בדגניה א'. בשנה שסיימנו כיתה ח' והיינו צריכים לעבור לבית ירח, אני עזבתי את הקיבוץ. בדיוק בפתיחת

ש: אחרי כיתה ח', אז בית ירח זה בית ספר תיכון.

ת: הוא גם רק נפתח. לא היה עד אז.

ש: זאת היתה פעם ראשונה שפתחו אותו, בית ספר תיכון חדש בית ירח?
ת: כן.

ש: בשנתיים האלה שלמדת, היית כמו כולם, אפילו הרבה מעבר לפי מה שאני מבין.

ת: לא מעבר, אבל בהחלט השתלכתי לגמרי, בלי שום בעיות.

ש: חברת הילדים קיבלה אותך?

ת: הכל פיקס. חוץ מהמבטא שהפריע להם, הכל היה בסדר.

ש: הבנתי. מה קורה איתך בסוף כיתה ח'?

ת: בסוף כיתה ח' כבר הכרתי את הבעל שלי, ב-46.

ש: מה הוא עשה?

ת: הוא הגיע בעליה אחרי מלחמת העולם ב-46.

ש: ילד ניצול.

ת: כן.

ש: ממחנה?

ת: מהמחנות, כן.

ש: איזה מחנה ריכוז הוא היה?

ת: נדמה לי שהוא היה בכל מיני. ההונגרים היו רק שנה במחנות. את מה שכל האחרים הם עשו בחמש שנים, ריכזו להם את זה בשנה אחת.

ש: אני מבין שהוא מגיע לחברת חוץ.

ת: חברת נוער. ... חברת נוער שעובדים ביום ולומדים אחרי הצהריים. ככה אנחנו נפגשים. שני עקורים. באופן טבעי ביותר גם מתקרבים.

ש: אוקיי. מה קורה עם ההורים שלך? ההורים עדיין שם בסוריה?

ת: ב-46 הם עדיין בסוריה.

ש: לא מגיעים אליך לביקור?

ת: הגיעו פעם אחת לביקור. פעם או פעמיים אפילו הגיעו. בוודאי, הגיעו פעם לביקור. השאלה היא שאני ממש לא יודעת אם הם הגיעו מסוריה או מתל אביב, אני ממש לא זוכרת.

ש: מתי עקרונית הם גם עוזבים את סוריה ועולים ארצה?

ת: ב-47'. הם עולים בבהלה רבה. ממש אורזים מזוודה קטנה, שוכרים מטוס ובאים.

ש: שוכרים מטוס?

ת: כן, כי עמדו לקחת את אבא שלי לבית הסהר ...

ש: היה אפשר אז לשכור מטוס?

ת: מלבנון, כן.

ש: אה, מלבנון.

ת: כל התנועות שלהם מלבנון ... מסוריה ...

ש: את נמצאת בכיתה ח'. השאלה שלי היא – את היית שם בחברת ילדים. היית למעשה ילדת חוץ. מי

מימן את השהייה שלך שם?

ת: ברגע שהקיבוץ אמר כן אז הייתי חלק מהילדים של בית הספר. כל התקציבים והכל היה כאילו שאני בת המשק.

ש: את בטוחה שזה היה כך?

ת: אני מאומצת על ידי המשק, כן.

ש: לא דרך עלית הנוער?

ת: לא. יכול להיות שהם התחשבו ביניהם, אני לא יודעת.

ש: זו בדיוק השאלה שלי.

ת: אני לא יודעת.

ש: אין לך מושג אם היתה התחשבות?

ת: אני יודעת שברגע שאמרו שאני באה כמו ... אז יותר לא היו שאלות או תהיות. מה נעשה ב"מטבח", שם אני לא יודעת.

ש: לא ב"מטבח", אלא

ת: לפעמים כן. בפריפריה

ש: בגזברות. אוקיי, אז אם כל כך טוב ונחמד, למה בסוף כיתה ח' את עוזבת?

ת: כי הוריי הגיעו לארץ ואמא החליטה שהיא רוצה את הילדים שלה חזרה בבית.

ש: זו הסיבה היחידה?

ת: סיבה אגואיסטית ביותר.

ש: של האמא.

ת: כן.

ש: ואת?

ת: אני מאוד לא רציתי. היה לי חבר שם, הלכתי לבית הספר, הלכתי עוד מעט לתיכון. מה רע לי?

ש: נהנית שם?

ת: מאוד נהנית. הייתי בת קיבוץ מפה ועד שם.

ש: אז מזל שיצאת בסופו של דבר.

ת: ודאי, איזו שאלה.

ש: אז אמא באה. מתי הם עלו?

ת: '47.

ש: כן, אבל מתי בדיוק? סוף '47 כשהתחילה מלחמת השחרור?

ת: לא, לפני מלחמת השחרור. יתרה מזו, הם עלו לארץ ולאבי היה שותף בחנות השעונים. הוא נתן לו את

המפתח של הבית ושל החנות והוא הכין חבילות ואמר לו לשלוח לו את זה לארץ. הוא היה בטוח, ידיד

נפש. הוא שלח לנו ... וכמה סירי נחושת וזה הכל. כל השאר נשאר שם, הוא לקח לעצמו.

ש: השותף שלו היה?

ת: סורי, ערבי.

ש: אז איפה אמא גרה? למה הם לא השתלבו בקיבוץ?

ת: נו, באמת.

ש: הם היו כמשפחה, לא היתה אפשרות?

ת: אבי לא היה מתאים לקיבוץ בשום אופן. ממש לא. גם בטח לא אמא שלי. הם אנשים שמאוד לא

מתאימים לקיבוץ משום בחינה.

ש: הם היו עירוניים ...

ת: אני לא יודעת אם עירוניים, אם אפשר להסביר את זה ככה. אבא שלי היה אינדבידואליסט, אדם שקם

בבוקר ומחליט מה לעשות ולא מכתיבים לו.

ש: עצמאי לחלוטין.

ת: אינדבידואליסט. ואמא שלי היתה רגילה שיטפלו בה ויעזרו לה.

ש: בארץ הוא המשיך לעבוד במסגרת הסוכנות או ענייני מודיעין או מה שקשור בזה?

ת: הוא היה שען. לסבא שלי היתה חנות שעונים והוא עבד יחד איתו.

ש: כאן בארץ?

ת: כן.

ש: איפה בארץ?

ת: הרצל 72, תל-אביב. הוא היה שותף עם סנדלר. זה היה באותה חנות. סבא והוא היו שענים ובצד השני

היה סנדלר.

ש: הנקודה הזו מעניינת כי הזכרת את הסבא שהיה שען. הוא חי פה בטח כבר הרבה שנים ... לפניכם. את

מוכנה קצת לספר מתי הוא הגיע?

ת: אני חושבת שהסבא שלי הגיע עם הבן הבכור שלו, אח של אבא, כמה שנים לפני זה. אני לא יודעת

כמה, חמש או עשר שנים.

יוסי, בעלה של חוה: ב-35.

ת: ב-35. הם גרו כאן בארץ הרבה זמן כשהגענו.

ש: רק נשאל כאן שאלה, אני מערב כאן את הבעל שלך. איך אתה יודע את הפרטים האלה יותר מהגברת שלך?

ת: יש לו זיכרון יותר טוב.

י: אני גם יותר מבוגר ממנה ואת הדברים האלה, אני באתי חדש למשפחה אז זה עניין אותי ...

ת: הוא גם עשה [עבודת] שרשים אז הוא שאל הרבה שאלות והוא זוכר ואני לא.

ש: הוא חיבר ספר?

ת: הוא חיבר ספרים. ספר אחד ...

ש: ספרים? את דיברת איתי על ספר אחד. אה, על מה שקשור בעניין הזה?

ת: כן.

ש: הבנתי. אוקיי. אז הסבא הגיע ב-35 עם כל המשפחה?

ת: לא עם כל המשפחה. עם אשתו והבן הבכור והם גרו יחד.

ש: איפה?

ת: הרצל 72 למעלה. הבת של סבא שלי היא אשתו של מוגרבי. הבנין היה של מוגרבי והם גרו שם יחד.

איך מה מו אני לא זוכרת.

ש: אז את אומרת שהסבא גר אצל משפחת מוגרבי בהרצל 72.

ת: עם הבן שלו הבכור.

י: תן לי, אני רואה שיש פה קצת בלבול. לסבא, אבו-פסח הזה המסויים, נתן פסח קראו לו, היו אי אילו

ילדים. לפי הסדר זה היה אליעזר, אליאס, אז'ני מוגרבי, שושנה של אפיקים והיתה לורה ודוד. סך הכל

ששה. הבכור בא לארץ בשנת '35, '36. אחרי שהם התישבו הוא בא גם כן. זה גם מעניין שהיו להם

עסקים משותפים בכל האזור הזה בכלל. אבא שלה היה שותף איתם ואחר כך השותפות הזאת התפרקה

מפני שהיו לו ציפורים בראש. הוא רצה לעשות

ש: להקים את בית האופרה.

י: לא, לא מוגרבי. אני מדבר על אבא שלה. הוא יצא מתוך השותפות הזאת עם מוגרבי ומהר מאוד הלך

לכיוון אחר.

ת: אבא שלי רצה להקים קיבוץ בחורן יחד עם גולן, זה שנפטר עכשיו לא מזמן במגדל.

י: ונקבר באפיקים.

ש: ב-28, '29 היה שם את יהודה אלמוג, קופילביץ'. [אבא היה] יחד עם החבר'ה האלה? במסגרת הזו?

ת: יכול להיות. השם אומר לי משהו אבל

י: זה היה קצת אחרי זה. למעשה אנחנו מדברים שזה היה בסביבות '35.

ת: אני הייתי קטנה, בת שנתיים.

ש: אתה אומר שב-35 היה נסיון להתיישבות יהודית בחורן?

ת: לא יהודית.

י: לא. היה נסיון של אבא שלה לעשות איזה שהוא משק שיתופי.

ת: כפר ערבי לדוגמה.

ש: ערבי?

ת: כן.

י: עבד אל-קאדר אל-חוסייני ששמו בישראל אחר כך היה משהו גולן. הוא ריגל ואסף כל מיני דברים.

ש: הוא ... ערבי.

י: כן, לא יודע, עבד אל-קאדר. ממשפחת עבד אל-קאדר. הם היו מאד מיוחדים ורצו לעשות משק שיתופי

בחורן. אבא שלה מכר את כל העסקים שלו שהיו שייכים לתל-אביב בכסף הזה קנו טרקטורים בשותפות.

ההוא בסוף סידר אותו, הערבי הזה, ויצא מהשותפות.

ש: עבד אל-קאדר חוסייני זה השם שלו?

י: כן.

ש: כי עבד אל-קאדר חוסייני, אתה בטח יודע, זה האבא של החוסייני היום בירושלים, שנהרג.

ת: כן. היו לו ששים ילדים ומיליון נשים.

ש: באותה משפחה?

ת: כן.

י: הם היו כולם אלג'יראים בעצם במקורם.

ת: ... ילדים אז תאר לך איזה ...

י: אני חושב שלא כדאי לך להתפשט גם לכיוון הזה.

ש: לא, זו נקודה מאוד מעניינת. מה המקור של אותו עבד אל-קאדר חוסייני? ירושלמי?

י: לא.

ש: אז מה המקור?

ת: תשאל את יוסף גינת.

ש: אני מכיר אותו.

ת: הוא ראיין את אמא שלי במשך שעתיים.

ש: אה, על הרקע הזה הוא ראיין את אמא שלך?

ת: כן.

ש: הבנתי. עכשיו זה מתקשר לי.

ת: ... יפו במלחמת השחרור.

ש: לפני זה, את קודם סיפרת לי שאבא שלך עבד יחד עם הסבא בבית של מוגרבי בהרצל 72.

ת: בחנות.

ש: בחנות שהיתה למטה. והסבא התגורר עם המשפחה?

ת: ברחוב פרץ. הם כבר גרו ברחוב פרץ. ברחוב הרצל גרו בשנים ... כשהוריי הגיעו הם כבר גרו

ברחוב פרץ. סבא וסבתא עם הדודה לידם.

ש: הם רכשו שם דירה?

ת: כן.

ש: למה דוקא ברחוב פרץ?

ת: כי הבנין היה שייך להם, לדוד שלי.

ש: הם שכרו שם?

ת: הם בנו וגרו. היתה להם שם אדמה, בנו וגרו.

ש: ואתם שכרתם?

ת: אנחנו ברחוב לווינסקי.

ש: אז אתם עברתם לרחוב לווינסקי ושכרתם שם בדמי מפתח, נכון?

ת: כן.

ש: באיזו שנה עברתם לרחוב לווינסקי?

ת: '47.

ש: אני מבין שאת לסביבה הזו עברתם בעצם מפני שהיה שם בנין שהתאים לכם, נכון?

ת: כן.

ש: וגם בסביבה הזו יש הרבה דמשקאים.

ת: לא היו בסביבה. בשכונת התקווה התחיל ... שם. כשאנחנו גרנו שם לא היו.

ש: לווינסקי 94 זה

ת: מול בית הספר "ביאליק".

ש: אז זה באזור התחנה המרכזית הישנה של היום.

ת: כן. החדשה היום יותר קרובה.

ש: נכון.

ת: אבל איפה שהתחנה המרכזית היו צריפים ובדרך לתחנה המרכזית הישנה גם היו צריפים כאלה, היתה

שכונה ...

ש: איך קראו לה? לא זוכרת?

ת: אני זוכרת ... לא, זה לא שכונה ...

ש: בכל אופן לווינסקי 94 כבר

ת: עוד ישנו.

ש: ונמצא?

ת: בדיוק מול בית ספר "ביאליק".

ש: ממש לפני התחנה המרכזית החדשה.

ת: כן.

ש: אז אתם חיים שם.

ת: אנחנו חיים שם. אני מגיעה ראשונה. מוציאים אותי ראשונה מהקיבוץ. אני עושה בחינות כניסה

לגימנסיה "הרצליה", לתיכון. בשביל להתקבל לגימנסיה הרצליה חשבו שמה שאני יודעת מהקיבוץ לא

מספיק טוב, אז הבת-דוד שלי עזרה לי בהיסטוריה או ... כבר לא זוכרת, הלכתי ללמוד אצלה. נכנסתי

לגימנסיה הרצליה בלי שום בעיות. הבעיה היחידה היתה שצריך היה לשלם חמש לירות לסמסטר או

משהו וזה היה קשה מאוד.

ש: לשליש.

ת: כן.

ש: חמש לירות?

ת: חמש לירות זה היה המון. ארבע וחצי או חמש. זה היה אז סכום אגדתי.

ש: רק תזכירי לי מה היתה שנת הלימודים הראשונה שהתחלת בגימנסיה הרצליה?

ת: '48, '49.

ש: ספטמבר '48 או '49?

ת: '48 או '49.

ש: לפני המלחמה או אחרי המלחמה?

ת: תוך כדי.

ש: אז זה כנראה '48.

ת: כן. לא, זה התחיל לפני המלחמה ותוך כדי הייתי כבר בפנים. כי אני זוכרת כשהגיעו החבר'ה משפייה שהכרנו משנים קודמות, היו כולם בפלמ"ח וליוו שיירות לירושלים ואני הלכתי כמו ילדה טובה לבית הספר. גם הייתי צעירה יותר אבל סך הכל הרגשתי איתם יותר.

ש: הקליטה שלך לגימנסיה עברה

ת: עברה בלי בעיות, שום דבר. עשו לי מבחנים, עשיתי בחינות בערבית, עברתי. אמרו לי שאני לא צריכה לבוא ללמוד, את החומר של כיתה שמינית כבר ידעתי, יכולתי לקרוא ולכתוב, לא היו בעיות. הלואי והייתי יודעת עכשיו את זה. היה לי שם מקרה מיוחד. הפינוק של הילדות זה משהו מדהים. יום אחד לא הכנתי שיעורים. ד"ר בורג היה המורה שלי.

ש: ד"ר יוסף בורג.

ת: כן. אבא של בורג הזה. אמרתי לו – תשמע, לא הבנתי. מרחתי איזה משהו. אמר לי – אין דבר, בסדר, תישארי אחרי השיעור. הוא השאיר אותי ככה איזה שבועיים, שלושה, יום יום להישאר ללמוד ועזר לי. יותר לא היו דברים כאלה.

ש: יותר לא היו תירוצים של אי הכנת שיעורים.

ת: כן.

ש: עוד איזה ארועים? אני מבין שרוב התלמידים שם היו

ת: כולם מילדי הארץ מכל המגוון. היו עולים חדשים, היו ותיקים, היו הכל.

ש: כמה סורים היו שם?

ת: אף אחד שאני זוכרת. אולי היו יותר מבוגרים או יותר צעירים, בשכבה שלי לא היה אף אחד שאני מכירה או זוכרת.

ש: באותה תקופה שאתם גרים ברחוב לווינסקי 94 ובסביבה הקצת יותר קרובה, מסביב היו בתי כנסת של סורים דמשקאים. היה לכם קשר?

ת: אנחנו מבחינה זאת, מבחינת דת היינו יותר מאנטי לדת ממוסדת. היינו יהודים לכל דבר, ציוניים לכל דבר... אבל בשום אופן לא דתיים. בשום פנים ואופן לא. יתרה מזו, את סבא שלנו לימדנו לעשן ולהדליק

אש בשבת. והוא למד בלי שום בעיות. כך שזה לא הטריד אותנו בכלל. לא נעים לי לספר אבל המון המון חברה של אבא היו באים ביום כיפור עם הטליתות לבוא לשחק ...

ש: להעביר את הצום ככה.

ת: כן ... כך שמבחינה זו אנחנו בכלל היינו, כל המשפחה הזו, משפחת פסח, היתה אנטי ממסדית.

ש: אנטי הממסד הדתי.

ת: ממסד דתי ובכלל. דתי במיוחד.

ש: אבל באיזה שהוא מקום שמעתם קצת על מנהגים או משהו?

ת: שבת כי כולם היו בשבת בבית. חגים ופסח בוודאי. אבל אלה דברים

י: מה עשיתם ביום כיפור?

ת: ביום כיפור שיחקו קלפים.

ש: אז לא היו קשרים עם

ת: היו קשרים. לאבי היו המון קשרים, המון המון חברים. אבל לי לא היה איתם קשר.

ש: את לא הרגשת שאת חיה במסגרת קהילה סגורה של יהודי דמשק?

ת: בכלל לא, ממש לא.

י: גם החברים שלו מיעוטם היו מדמשק.

ש: של מי?

ת: של אבא.

י: רובם היו מיוון ומבולגריה ומפה ומשם. כל מיני מקומות. אולי היו גם איזה דמשקאי או שניים.

ת: ממש עליה אמיתית, אינטגרציה.

ש: השתלבות.

ת: אני חושבת שזה אחד הדברים שמאפיינים ביותר את העליה מסוריה. שהם נטמעו, שהם חלק מהאוכלוסיה ולא איזה בני-ברק או כרם התימנים או כמו שהיה ביפו מבולגריה. הם גם לא היו כמות כזאת גדולה שיהוו, חוץ מזה הם נטמעו, פשוט נטמעו.

ש: אבל את בטח מודעת לעובדה שהם אהבו לחיות בקהילות, סביב בית הכנסת.

י: בדמשק?

ת: לא, גם פה.

ש: גם פה בארץ בשכונות [כמו] נווה שאנן.

ת: יש לך את החלבים שחקני הקלפים שהתאספו ושיחקו ... בית הכנסת. היו. אנחנו לא היינו חלק מזה.

ממש בכלל בכלל לא.

ש: אבא באיזה שהוא שלב, אולי גם את, הייתם עסוקים במה שנקרא עניני קהילה?

ת: כל הזמן. אבי הוציא את נשמתנו. כל הזמן היה עסוק בעזרה לזולת.

י: פה בארץ?

ת: כן, בארץ.

ש: אני מתכוון אבל לעדה הסורית במיוחד.

ת: אני לא יודעת. אני מתארת לי שכן, אני ממש לא יודעת.

ש: אני מתכוון למשל אם הגיעו מעפילים מסוריה לעיר הגדולה, אם הגיעו ילדים שלא היו בדיוק עם המשפחה. בכיוונים האלה אני שואל. קליטת עליה מסוריה.

ת: קליטת עליה מסוריה לא היתה כי אנחנו בקושי נקלטנו בעצמנו. אבי הגיע הנה, הרבה עבודה לא היתה, פתאום נפלו עלינו שלושה ילדים, סבא וסבתא. זה לא היה כל כך פשוט. בקושי הוא ... ונוסף לזה הוא עזר לאחרים אבל לא אצלנו בתוך הבית.

ש: אני שואל מפני שאני יודע שמנחם לוזיה עסק בזה די הרבה.

ת: בטח. הבית שלו היה גדול ועשיר.

ש: הבית שלו?

ת: כל אפיקים.

ש: כן, אבל הוא עסק בעניין הזה גם כשהוא הגיע לתל-אביב.

י: בסוף הוא הגיע לתל-אביב.

ש: הוא חי בשכונת התקווה ...

ת: כן, אצל האחים שלו.

י: הוא חי איתם?

ת: היה לו אח עם חנות

י: אבל הוא היה חבר קיבוץ אפיקים. הוא לא היה ...

ת: רוב הזמן הוא היה בחוץ.

ש: אני שואל מפני שהוא חי שם תקופה מסוימת [ועסק] גם בענייני בחירות. הוא היה נציג העדה הסורית. בהקשר הזה, המפלגתי, האבא לא השתלב בפעילות המפלגתית הזאת?

ת: לא. הוא היה כותב קבוע לעיתון הערבי. היה עיתון ...

ש: מה שם העיתון?

י: אצל טוביה שמוש.

ת: טוביה שמוש היה העורך של זה.

ש: עיתון של ההסתדרות? "חקיקת אל-אמר"?

ת: לא זוכרת את השם של זה. אז השם שלו מוזכר באחד המאמרים שלו שם. יש לו פק עצום של דברים.

ש: פק זאת אומרת חבילה?

ת: חבילה גדולה. הוא היה מאוד מעורב מבחינה פוליטית. התעניין ושאל ואמר ודיבר והיו לו דעות. אבל שוב, הוא לא היה שייך לממסד.

ש: למנהיגים הפוליטיים.

ת: כן. הוא לא היה שייך לממסד.

ש: הוא היה חבר הסתדרות?

ת: לא היה חבר הסתדרות, מה פתאום.

ש: לא היה?

ת: לא היה שום דבר ממוסד. אנטי הממסד. טיפוס מיוחד.

ש: וחבר מפלגה גם לא?

ת: מה פתאום. הוא היה חבר המפלגה הקומוניסטית בסוריה. אבל גם מזה הוא התבגר והוא אומר שכל אדם, כך הוא היה מספר, צריך לעבור בילדות שלו להיות קומוניסט ולהתפתח, לאט לאט לצאת מזה, ולהגיע לקפיטליזם.

ש: גישה מעניינת. הבנתי. בואי נעבור בבקשה גם מבחינת האבא והאמא וגם מבחינתך לשנות החמישים, ששים, שבעים. כל הזמן הרי הגיעו עולים. יצא לכם ליצור איתם קשר?

ת: אני אגיד לך. בשנת '49, הייתי בת 17 סך הכל, התחתנתי ועזבתי את הבית.

ש: בגיל 17 התחתנת עם יוסי עופר?

ת: כן.

י: אנחנו כבר ... אז שלוש שנים.

ש: יצאתם כבר שלוש שנים.

ת: כך שאני ... בלהיות אשת איש ואמא ובכלל.

י: היית צריכה לדאוג לבית מפני שאמא שלך יצאה ללמוד לצייר בפריז.

ת: כשילדתי חזרתי הביתה. אמא יצאה ללמוד ציור.

ש: אגב, לך יש קשר למשפחת אהרון עופר שהיה שליח?

י: אני העופר היחידי ...

ש: במשפחה שלך.

י: אני ייסדתי את המשפחה שלי מפני שהייתי הרץ לפני זה. אני שריד ופליט יחיד של המשפחה.

ש: אז את אומרת שבשנות הששים, שבעים, אין שום קשר עם עולים חדשים?

ת: שמעתי איזה פעם ממנחם שהגיעו עולים ושיש פה עולים חדשים. הקשר היחידי שלי עם מה שקורה זה היה דרך מנחם.

ש: היה מבקר אצלכם הרבה בבית?

ת: לא הרבה, אבל מבקר, בוודאי.

ש: גם ישן?

ת: לא ישן. היו לו שני אחים בשכונת התקווה ואחר כך הם עברו לגור פה לא רחוק.

ש: ברמת-גן?

ת: כן.

י: זה לא רמת-גן. זה שטח שיפוט של תל-אביב על גבול רמת-גן.

ש: אז את בגיל 17 מתחתנת ובזה בעצם נכנסת לחיי משפחה.

ת: בזה נגמר כל הקשר שלי עם, אין לי שום קשר עם אף אחד. היה לנו קשר מסוים דרך אחותי ואחי עם הקבוצה שלהם. היו להם כמה חברים ודרכם איכשהוא, אבל גם כן לא משהו.

ש: הם דרך אגב נשארו במשק?

ת: הם נשארו במשק. קצת אחרי שאני עזבתי גם הם עזבו והביאו אותם הביתה. עשו להם את העוול של החיים ... לא התפתחו. אחי נהייה פקיד במשרד הביטחון ואחותי למדה תפירה ... פספוס של שני אנשים טובים.

ש: מוכשרים.

ת: כן.

ש: באיזה כיוון האמא מתפתחת?

ת: אמא מציירת.

ש: זה קצת לא שגרתית.

ת: היא בכלל אדם לא שגרתית. כל המשפחה הזאת לא שגרתית. הוריי הם באמת אנשים מאוד מיוחדים. לא נכנסים למסגרת של יהדות דמשק.

ש: אז אמא ביום בהיר אחד מחליטה ... עושה משפחה וילדים והכל, שהיא הולכת ללמוד ציור בפריז?

ת: כן. החליטה שהיא רוצה ללמוד ציור.

ש: מי מימן אותה?

י: אני.

ש: בעלך יוסי.

ת: בוא נספר את זה בצורה יותר מסודרת. אבי ממש האמין בה וחשב שזרח כוכב גדול. הוא עשה הכל כדי שתתחיל. הוא עזר לה. מקור מימון לא היה כל כך. לנו היו כמה גרושים ... לקנות בית. שנינו למדנו. י: זה היה חצי בית.

ת: זה היה גרושים. 500 לירות אז, בית עלה 1,000.

ש: על איזו שנה את מדברת?

ת: זה היה '51. בית בצהלה אז עלה 1,600 לירות. לנו היו 500 והיינו צריכים עוד 500 ללוות כי השאר היה משכנתא ולא היה מי שיהיה מוכן לחתום לנו ערבות. אז הוצאנו את הכסף ונתנו לאבא שיגלגל את זה והוא גלגל את זה.

ש: גלגל את זה ולא ראיתם את זה יותר.

ת: ראינו חלק מזה.

י: קנינו מזה חליפה ושמיכה ...

ת: אז זהו. זה עוד אחד מהדברים היפים.

ש: הוא המשיך להיות שען?

ת: הוא המשיך להיות שען והוא עבד פה ושם והיה משחק קלפים והיה משחק עם חברים וכן היה עובד ולא היה עובד.

י: היו לו חלומות.

ת: הוא כל הזמן רצה להתעשר והיו לו אדמות בצפת שהוא מכר בגרושים ונסע לשוויצריה לאח שלו ורצה להקים מפעלים בניגריה והפסיד את הכל.

ש: הוא היה בעל חלומות.

ת: בעל חלומות עם באמת רעיונות אדירים.

י: חסר מזל.

ת: חסר מזל. פשוט ...

י: עם הרבה פחות יוזמה והרבה פחות חלומות אנשים נהיו ביליונרים, לא מיליונרים. הוא היה אדם ...

ת: רק היום קראתי על כל האדמות שהיו לו, עכשיו, אחרי הצהריים. ממש סמרו שערוטיי.

י: כמה טוב שזה, מרבה נכסים מרבה דאגה. היו לי רק דאגות אם היו לי ...

ת: זה נכון. ...

ש: זו נקודה מעניינת. את השטחים האלה, את הקרקעות, הוא רכש לפני שהוא הגיע ארצה?

ת: כן. כל שלושת האחים – אליעזר, דוד והוא, קנו ביחד. ... קנו פה, קנו שם. אחרי זה זה היה

ש: לא עסקי אוויר אבל עסקי קרקעות.

ת: כן. קנו והוא מכר.

ש: עכשיו רק את הענין הזה, בואי נסיים עם האמא ועם הציור. היא יוצאת לפריז והולכת ללמוד ציור.

איפה?

ת: באקדמיה לאמנות "Beaux-Arts".

ש: כמה זמן היא למדה שם פחות או יותר?

ת: כמה חודשים.

י: שמונה חודשים בערך.

ש: שמונה חודשים וחוזרת ארצה. היא מציירת? היא מצליחה בזה? פותחת גלריה או משהו כזה?

י: איזה פותחת.

ת: היא ציירה. הנה ...

ש: אה, ובזה זה מסתכם?

ת: היא מכרה ... ציור אחד או שניים, עשתה פורטרטים.

ש: היה לה כשרון בסיסי.

ת: כן, ודאי, אין שום ספק, אבל לא כשרון בינלאומי.

י: ... יש לה כשרון בסיסי לציור.

ש: אגב, באיזה גיל היא נסעה ללמוד ציור?

ת: בשנת '51 בת כמה היא היתה? היא ילידת 1907.

ש: ארבעים פלוס מינוס.

ת: כן. ואז היא נראתה לי כל כך זקנה.

י: היתה ... זקנה בעיניך. גם עכשיו.

ש: עכשיו עוד קצת מידע לגבי האחים. אני יודע למשל, אם אינני טועה, זה היה אליעזר פסח?

ת: זה לא אח. זה דוד.

ש: זה הדוד שלך שתורם שם בבית הכנסת של ארגון יהודי דמשק?

י: מי שתורם זה דוד.

ת: דוד פסח. הוא גם לא תרם, מסכן. דוד פסח נחטף על ידי המאפיה במילנו. המשפחה שלו, אשתו ושלוש הבנות, החליטו להקים פה לזכרו בית כנסת.

ש: הוציאו אותו להורג, נכון?

ת: כן.

י: רצחו אותו.

ש: רצחו אותו, כן.

ת: בדיוק. בית הכנסת נמצא גם כן לא רחוק מרחוב לווינסקי.

ש: בראש פנה 3.

ת: בדיוק.

י: היית שם פעם?

ש: פעם? אני שם בן בית. אז אני מבין שזה קרוב שלך.

ת: זה הדוד שלי. אליעזר היה שותף של דוד ובעד זה הוא היה ממונה על כל העסקות האלה, הבנות והאשה

י: הוא היה המוציא לפועל והמשגיח. אליעזר, הבכור. דוד אגב, היות ואליעזר כבר היה פה, אז כל חינוכו הלך על חשבון אליאס בדמשק. הוא היה אצלם בבית, גדל ואכל וחונך על חשבוננו. יותר מאוחר, כשהיו לו העסקים בניגריה וכל הדברים האלה, החלומות, אז הוא נסע לשוויצריה. איך מגיעים לשוויצריה בשנים האלה כשרוצים לחסוך? באניה. איך מגיעים באניה לשוויצריה? שטים לגנואה ומשם במטוס. בסוף הוא הגיע לשם והאיש הזה חזר בלב שבור. הוא לא הזמין אותו אליו הביתה והחזיק אותו באיזה מלון סוג ז' באיזה חדר עלוב. לא היה לו מה ללבוש. הזניח אותו. הוא הבין שאין פה מה לעשות וחזר. כעבור חצי שנה נפטר.

ת: איזה חצי שנה ...

י: כעבור שלושה, ארבעה חודשים.

ת: ... לב שבור.

ש: מאוכזב. באיזו שנה הוא נפטר?

י: '61, '62, '63.

ת: '62, '63.

ש: בסדר. עוד משהו שאולי את נזכרת? ארועים מיוחדים בענין של ההיקלטות שלך? אולי ברח לך? באפיקים אולי? אני מבין שעם משפחת לוזיה והילדים המשיכו להיות קשרים, נכון?

ת: בטח. אנחנו בקשר חם אפילו. הם אחים שלי. בהחלט.

ש: אני מבין שבחופשים, כשהם היו ילדים, נערים, הם היו מגיעים אליכם הרבה לביקורים?

ת: לא, מפני שאז לא היה דבר כזה. לא כל כך נסעו. זה היה ארוע לצאת מהבית.

ש: בחופשים. נניח בחופש הגדול.

ת: אז הייתי מגיעה אליהם לפעמים.

י: [הוא נפטר] ... '63.

ש: 63', אליהו פסח. הבעל שלך היסטוריון. אז את נזכרת משהו מאותה תקופה שלא ציינת קודם?
 ת: מי יודע מה לא. ומה שאני לא יודעת, אבל אולי אחותי זוכרת קצת יותר אנשים. המעניין שאחי נישא
 לבחורה מדמשק. הוא היחידי. היא יודעת הרבה יותר דברים מאשר אני יודעת מכיוון שהיא נשארה
 במלייה של

ש: במסגרת הזאת של הקהילה.

ת: במסגרת הזאת של הקהילה.

ש: יש לי שאלה אחרונה אליך. את דמשקאית. בדרך כלל הדמשקאים יש להם מה שנקרא גאוות יחידה.
 לך גם כן נשארה גאוות יחידה כזאת שאת מנסה להנחיל אותה לילדים?

ת: גאוה? הרבה שנים לא רציתי שידעו אפילו. אבל כשידעו אמרו לי – אוי, לא רואים את זה עליך.

ש: מה זאת אומרת לא רצית שידעו?

ת: לא הסברתי ולא השווצתי. זה היה לי חלק ממני. זהו, זאת אני.

ש: אבל את החלק הזה שהוא כביכול מוסתר כלפי חוץ, לילדים, כמה ילדים יש לך ברוך השם?

ת: שלושה.

ש: לא דיברת איתם?

ת: לא. אני לא זוכרת.

י: את כל כך טועה.

ת: אז תגיד לי כי בן אדם לא תמיד מודע.

י: בתנו עפרה עופר היא סופרת. אחד הסיפורים הראשונים שהיא פירסמה זה הסיפור שלה ושל אמא שלה
 שזה יצירת מופת, זה כאילו שהיא היתה בדמשק.

ת: זה נכון.

ש: עפרה עופר?

ת: כן.

ש: אילו ספרים היא פירסמה? לפני כמה שנים?

ת: ... אני אביא לך ותראה.

ש: יש לך את כולם שם?

ת: כן.

ש: נראה שאתם משפחה שכותבת.

י: ... כמה ספרים, לא רק כאלה.

ש: היא מספרת שם, אז לדעתך דוקא מצד האמא היה נסיון ללמוד?

י: בוודאי. גם הבן וגם הבת כשכבר היו בצבא, הקטנה כבר הרבה פחות, היו חצי-חצי כאלה. אני אף פעם
 לא הנחלתי להם שום דבר הונגרי חוץ ממוזיקה כי אני חי על מוזיקה, כל מיני. אני מנגן וגם הם. אבל הם
 למשל גדלו אצל הסבתא ואצל חווה על סיפורים מדמשק.

ש: מהצד הסורי.

י: למשל הסיפור הראשון פה בספר הזה

ש: "הפרדת צבעים".

י: כן. זו פשוט יצירה ספרותית בלתי רגילה על דמשק. כאילו שהיא היתה שם.

ת: זה כל כך אופייני למה שאני אומרת. ... לא לקדם את עצמי בסיפורים או להצהיר. זה חלק ממני. זה כל כך טבעי.

ש: אבל הילדים שלך היו מודעים לעובדה שאת דמשקאית ...

ת: בוודאי ...

י: התחלתי לספר לך שבצבא הם היו תמיד מתחזים לדמשקאים כשהיה כדאי להיות ממוצא דמשקאי. נניח בתורנות מטבח תמיד סיפרו – אני אחד משלכם. זה שטויות. אני חושב שאנחנו דוגמה ממש יוצאת מן הכלל של אותה האינטגרציה שהיתה צריכה להיות פה בארץ כי אני לא מרגיש את עצמי הונגרי יותר מאשר היא מרגישה דמשקאית. אנחנו לא עדתיים בכלל.

ש: למשל לגבי אוכל בבית. איזה אוכל בישלת?

ת: הכל. שלנו, שלו, של הארץ.

ש: גם אוכל דמשקאי?

ת: בוודאי. קובה בלי טחינה וטבולה זה לא הולך אצלו. הוא היום ... כל מיני דברים. אלה זכרונות ילדות שלי ... על מאכלים וזה. באמת אינטגרציה. יחד עם השוני שנשאר, כל אחד בכל זאת נוף מולדתו עדיין חלק ממנו. הנה עכשיו הבת של יהודית מאפיקים צריכה להגיע. חגית. היא בצבא וכל פעם מטרטרים אותה כן לא כן לא והיא לא יודעת, חבל שתיסע לאפיקים. אז אמר לה שתבוא הנה ...

ש: טוב, אוקיי. בשלב הזה אני מאוד מודה לך וגם ליוסי כמובן.

ת: תודה.